

ΠΩΣ ΜΠΗΚΕ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΟ ΣΑΛΟΝΙ;

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Πριν την εποχή της τυπογραφίας, η χριστιανική εκκλησία στη ρωμαϊκή και τη βυζαντινή αυτοκρατορία κέρδιζε εύκολα τον πόλεμο κατά των αιρέσεων, επειδή πάντα διέθετε ένα κάποιου είδους μονοπώλιο στους διαύλους επικοινωνίας. Όταν όμως το 1517 ο Μαρτίνος Λούθηρος τύπωσε τις θέσεις του, μέσα σε δεκαπέντε μέρες αυτές είχαν κυκλοφορήσει σε όλη τη Γερμανία. Η επίδραση της τυπωμένης πανομοιότυπης αφήγησης ήταν τέτοια που ο βασιλιάς της Γαλλίας Φραγκίσκος ο Α΄ απαγόρευσε την έκδοση οποιουδήποτε βιβλίου στην επικράτειά του.

Οι ηγεμόνες που απαγόρευαν τα βιβλία, δεν ήταν «σκοταδιστές» όπως έχουμε μάθει. Το πρόβλημά τους με τον έντυπο λόγο δεν ήταν ότι οι ιδέες απελευθερώνουν· ήταν το ότι δεν μπορούσαν να τον ελέγξουν. Γιατί η έλευση της τυπογραφίας έδωσε τη δυνατότητα όλοι οι πολίτες ενός κράτους να διαβάζουν το ίδιο πράγμα. Το βιβλίο, και ακόμη περισσότερο η εφημερίδα, έδωσαν τη δυνατότητα στο κράτος να μιλάει σε όλους τους πολίτες μαζί. Κι αυτοί να σκέφτονται πάνω στα ερωτήματα που τους θέτει το κράτος – και όχι πάνω σε άλλα. Επομένως, η δυνατότητα μαζικής παραγωγής έντυπου λόγου είναι ένας απ' τους θεμέλιους λίθους της δημιουργίας του ίδιου του έθνους. Ή για να το πούμε με τα λόγια ενός ειδικού της εμφάνισης του έθνους, «ο έντυπος καπιταλισμός έδωσε τη δυνατότητα σε όλο και περισσότερους ανθρώπους να σκέφτονται όμοια και να σχετίζονται αναμεταξύ τους με πρωτοφανείς τρόπους (...) και να φανταστούν τον εαυτό τους ως έθνος».¹

Τι σχέση έχουν όλα αυτά με την τηλεόραση, θα αναρωτηθεί κανείς. Κακώς. Γιατί το ίντερνετ, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και η εφημερίδα απ' αυτή τη σκοπιά επιτελούν τον ίδιο ακριβώς ρόλο: αποτελούν κρατικά megάφωνα προς όλο τον πληθυσμό. Η τηλεόραση είχε δύο ειδοποιούς καινοτομίες σε σχέση με τους προγόνους της: η πρώτη ήταν η λεγόμενη «δύναμη της εικόνας» και η δεύτερη ήταν η θέση της: στο σαλόνι κάθε σπιτιού. Η «εικόνα» σε συνεργασία με το «σαλόνι» έδωσαν στην τηλεόραση ένα ρόλο παρόμοιο με το «τζάκι», μπροστά στο οποίο στήνονταν όλη η οικογένεια καθημερινά και έφτιαχνε τις αφηγήσεις της. Μόνο που απ' αυτό το «ηλεκτρονικό τζάκι» μιλούσε το κράτος.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ: ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΕΓΑΦΩΝΟ ΜΕ ΤΗ ΒΟΥΛΑ

Όπως συνέβη με πολλές τεχνολογικές εξελίξεις, έτσι κι η τηλεόραση αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια (και για τις ανάγκες) των δύο παγκοσμίων πολέμων. Στην Ελλάδα τα πρώτα βήματα για τη δημιουργία τηλεοπτικού καναλιού ξεκίνησαν στις αρχές της δεκαετίας του '60. Το 1966 ξεκίνησαν επισήμως τη λειτουργία τους τα πρώτα δύο ελληνικά κανάλια. Το κρατικό (ΕΙΡ) και το κανάλι των ενόπλων δυνάμεων (ΤΕΔ). Έτσι, η Ελλάδα έγινε πριν καν την έλευση της χούντας «η μοναδική χώρα της Ευρώπης με στρατιωτικό κανάλι που εκπέμπει πλήρες πρόγραμμα».² Πλήρες πρόγραμμα βέβαια εκείνη την εποχή σήμαινε έναρξη στις 6μην το απόγευμα και λήξη στις 9 το βράδυ. Τις υπόλοιπες ώρες έπεφτε μαύρο.

Έναν χρόνο αργότερα, ήρθε η χούντα. Η τηλεόραση στην Ελλάδα έφτασε ως την ηλικία που θα πήγαινε δημοτικό μέσα σε σφιχτό κρατικό (και μάλιστα δικτατορικό) έλεγχο, σε ένα σκληρά αντικομμουνιστικό περιβάλλον. Προφανώς, παρά το τέλος της χούντας, αυτή η παιδική ηλικία (όπως και όλες οι υπόλοιπες πληγές που είχαν αφήσει στην ελληνική κοινωνία οι δύο δεκαετίες διωγμού των αριστερών) δεν μπορούσε να σβηστεί μέσα σε μία νύχτα. Η «εθνική συμφιλίωση», δηλαδή η ενσωμάτωση της ελληνικής αριστεράς, ήταν ένα δύσκολο πρότζεκτ που μπορεί να ξεκίνησε το 1974, αλλά ολοκληρώθηκε νομοθετικά το 1982 και πρακτικά το 1989.

Παράλληλη πορεία, δηλαδή, με αυτήν της τηλεόρασης. Ο ρόλος της τηλεόρασης γινόταν όλο και πιο σημαντικός. Από λίγες χιλιάδες τηλεοπτικές συσκευές που υπήρχαν στην ελληνική επικράτεια το 1966, στο τέλος της δεκαετίας του '70 υπήρχαν πάνω από δύο εκατομμύρια. Από την έναρξη της μεταπολίτευσης μέχρι το 1989 και την «απελευθέρωση» των ιδιωτικών καναλιών, τα δύο μεγάλα κόμματα σφάζονταν για το ποιος θα έχει τον έλεγχο του τηλεοπτικού προ-

ΤΑ ΣΚΑΝΔΑΛΑ ΩΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟ ΣΟΥΥ

Η δίκη Κοσκωτά (1991) μεταδόθηκε ζωντανά από τη νεοσύστατη ιδιωτική τηλεόραση. Ο υπαρχηγός του Πασόκ Μ. Κουτσόγιωργας μάλιστα πέθανε σε ζωντανή μετάδοση από εγκεφαλικό επεισόδιο, ενώ μιλούσε στο δικαστήριο ως κατηγορούμενος. Ήταν η τελευταία του προσφορά στο κράτος που είχε τόσα χρόνια υπηρετήσει. Η μετατροπή της πολιτικής σε ατέλειωτη σκανδαλολογία, η ανάδειξη των διεφθαρμένων πολιτικών που τόνιζε την ύπαρξη αδιάφθορων, η αξία του εύκολου χρήματος, όλα τους αναδείχθηκαν από τη νέα «ελεύθερη» τηλεόραση.

γράμματος· από τις ειδήσεις μέχρι και τις διαφημίσεις. Λίγο πριν τις εκλογές του 1981 και με τη συζήτηση περί της τηλεόρασης να έχει ανοίξει για τα καλά, ο Α. Παπανδρέου δήλωνε στο *Αντί* πως «όλες οι κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας δε θέλησαν ούτε καν να χαλαρώσουν το σύστημα ελέγχου και αυτολογοκρισίας που είχε επιβάλλει η 7χρονη τυραννία, αλλά αντίθετα έφεραν νέες μορφές ελέγχου» και ζητούσε «μέτρα αποκομματικοποίησης». Ο Ε. Αβέρωφ απαντούσε σιγά μην το κάνουμε αυτό, πικάροντας τον Παπανδρέου πως «η βασική αρχή της Δημοκρατίας είναι πως η κυβέρνηση διοικεί και η αντιπολίτευση ελέγχει – εσείς θέλετε κυβέρνηση και αντιπολίτευση να συνδιοικούν...».³

Μετά τη νίκη του Πασόκ το 1981 «όλοι ήλπιζαν η τηλεόραση να αλλάξει». Το δεξί χέρι του Ανδρέα, δηλαδή ο Μ. Κουτσόγιωργας, ετοίμασε ολικό ρεκτιφιέ στην τηλεόραση με τη δήλωση «ούτε οι κάμεραμεν δεν είναι δικοί μας».⁴ Το ρεκτιφιέ βέβαια ήταν απλώς έξω οι νεοδημοκράτες, μέσα οι «πρασινοφρουροί». Κατά τ' άλλα η λειτουργία της τηλεόρασης παρέμεινε ίδια και κρατικά, ή μάλλον κυβερνητικά, ελεγχόμενη. Ο Μητσοτάκης ο ορίτζιναλ αποκαλούσε το αποτέλεσμα του ρεκτιφιέ «φασιστική τηλεόραση του Πασόκ». Κι αυτό αποτελούσε πρόβλημα.

ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΓΙΑ «ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ»

Όχι φυσικά γιατί ο στόχος ήταν να μην υπάρχει κρατικός έλεγχος της τηλεόρασης. Αλλά γιατί μια κρατικά ελεγχόμενη τηλεόραση μπορούσε να λειτουργεί πολύ καλύτερα χωρίς να είναι κρατική. Και κυρίως χωρίς να είναι ταυτισμένη με ένα μόνο κόμμα. Το γεγονός αυτό το είχαν καταλάβει οι αμερικάνοι από πολύ νωρίς δίνοντας άδειες για την ίδρυση μη κρατικών καναλιών. Η αμερικανική Ομοσπονδιακή Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών ιδρύθηκε το 1934 με στόχο τη «διατήρηση του κρατικού ελέγχου εφ' όλων των καναλιών και τη λήψη κατάλληλων μέτρων για τη χρησιμοποίηση – και όχι την απόκτηση – τους από ιδιώτες».⁵ Να ένας καλός ορισμός του τι σήμαινε λοιπόν «μη κρατική τηλεόραση».

Καθ' όλη τη δεκαετία του '80 λοιπόν, η ιδέα της κρατικής τηλεόρασης δεχό-

ταν επίθεση από πολλαπλές μεριές του κράτους που επεδίωκαν τον εκσυγχρονισμό της, τόσο εκ δεξιών όσο και εξ αριστερών. Ο Σ. Κούλογλου, για παράδειγμα, αναρωτιόταν το 1985 «αυτή την τηλεόραση που κουράζει, ποιος θα την αλλάξει;». Στον σχετικό διάλογο που άνοιξε εκφράζονταν καινοτόμες ιδέες όπως ότι η ιδιωτική τηλεόραση μπορεί να αξιοποιήσει παραγωγικά την πολιτιστική έκφραση της νεολαίας, αντί να την αφήνει να «παίρνει τον κακό τον δρόμο»· ότι η ιδιωτική τηλεόραση θα μπορούσε να δίνει περισσότερο λόγο σε «ειδικούς» και «επιστήμονες» αντί για πολιτικούς· ότι η ιδιωτική τηλεόραση θα μπορούσε να σπρώξει πολύ περισσότερο «μια νέα κουλτούρα κι έναν τρόπο ζωής»· και φυσικά ότι «οι κάτοικοι των παραλίων της Τουρκίας θα παρακολουθούν ελληνική τηλεόραση» με προφανείς συνέπειες.⁶

Την ίδια χρονιά, ιδρύθηκε η *Πρωτοβουλία για Ελεύθερη Ραδιοφωνία και Τηλεόραση «Κανάλι 15»*, μια κίνηση δημοσιογράφων, καθηγητών πανεπιστημίου, καλλιτεχνών, κλπ με στόχο τον «εκσυγχρονισμό της τηλεόρασης», δηλαδή την αποκρατικοποίησή της. Το Κανάλι 15 άρχισε να εκπέμπει, το κράτος το έριξε και το θέμα «μη κρατική τηλεόραση» μπήκε για τα καλά στην πολιτική ατζέντα. Η εφημερίδα *Τα Νέα* έγραφε τότε με αφορμή τη διαμάχη γύρω απ' το Κανάλι 15:

πίσω από τα ωραία λόγια και τις διακηρύξεις αρχών, κρύβεται η επιδίωξη που επίμονα, δέκα τώρα χρόνια, προωθείται, για να πειστεί το κράτος να εκχωρήσει σε ορισμένους ιδιώτες- που εκπροσωπούν συγκεκριμένους οικονομικούς ομίλους- άδεια λειτουργίας ιδιωτικού δικτύου τηλεόρασης.⁷

Είχε έρθει η ώρα λοιπόν η κρατική τηλεόραση να «ανοίξει». Να διώξει τη μονολιθικότητα που τη χαρακτήριζε και να αποδεχθεί στους κόλπους της περισσότερα κανάλια. Και μάλιστα «ιδιωτικά». Φυσικά, «ιδιωτικά» δε σήμαινε να ανοίξει κανάλι ο κάθε φασαίος σταρτάπερ της μεσαίας τάξης. Γιατί η χώρα είχε ήδη κάτι αφεντικά των μήντια. Που ήταν και αφεντικά γενικώς.

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ: ΟΙ ΒΑΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΜΗΝΤΙΑ

Το πρώτο ιδιωτικό κανάλι φτιάχτηκε με χαρακτηριστικά ελληνικό τρόπο: μέσα από το σκάνδαλο Κοσκωτά.

Ο Κοσκωτάς το 1987 είχε αρχίσει να χτίζει με τις ευλογίες του Α. Παπανδρέου μια αυτοκρατορία στα υπάρχοντα media με όνομα Γραμμή Α.Ε. Είχε στην κατοχή του δύο ημερήσιες εφημερίδες (*Καθημερινή* και *24 Ωρες*), πέντε περιοδικά, και τον ραδιοφωνικό σταθμό Σκάι. Οι υπόλοιποι μεγαλοεκδότες είχαν αρχίσει να σκιάζονται. Δημοσίευσαν λοιπόν μια ανοιχτή επιστολή προς τον Α. Παπανδρέου καταγγέλλοντας πως τα λεφτά του Κοσκωτά προέρχονταν απ' τις καταθέσεις των πελατών της Τράπεζας Κρήτης και εμπλέκοντας στο «σκάνδαλο» και την κυβέρνηση Παπανδρέου.

Στο πολιτικό χάος που ακολούθησε, το Πασόκ έχασε την εξουσία και προέκυψε συγκυβέρνηση αριστεράς-δεξιάς για ένα τρίμηνο και αριστεράς-δεξιάς-πασόκ για άλλο ένα τρίμηνο. Το όλο πράγμα έμεινε γνωστό ως «το βρώμικο '89». Μέσα στους τρεις μήνες της πρώτης συγκυβέρνησης ένα απ' τα βασικά πράγματα που προέκυψαν είναι και τα ιδιωτικά κανάλια.

Το πρώτο κανάλι που εμφανίστηκε, το Mega, ανήκε ισόποσα σε μια κοινοπραξία των πέντε μεγαλοεκδοτών που είχαν συμμαχήσει για να φτιάξουν το «σκάνδαλο» και να «ρίξουν» τον Κοσκωτά, δηλαδή στον Χρήστο Λαμπράκη (Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη), τον Κίτσο Τεγόπουλο (*Ελευθεροτυπία*), τον Βαρδή Βαρδινογιάννη (*Μεσημβρινή*), τον Γιώργο Μπόμπολα (*Εθνος*) και τον Αριστείδη Αλαφούζο (που είχε πάρει την *Καθημερινή* μέσα απ' τα χέρια του κυνηγημένου Κοσκωτά).⁸ Η ιδέα προωθήθηκε σε χρόνο ρεκόρ, τόσο γρήγορα που η άδεια στο Mega δόθηκε στις 28 Αυγούστου, ενώ ο νόμος 1866/89 που νομιμοποιούσε την ιδιωτική τηλεόραση εκδόθηκε τον Οκτώβρη.⁹

Μέσα σε 45 μέρες (επίσης χρόνος ρεκόρ) το «Μεγάλο Κανάλι» είχε αρχίσει να εκπέμπει πρόγραμμα και οι μεγαλοεκδότες, που δεν ήταν σκέτα μεγαλοεκδότες αλλά λαμπροί εκπρόσωποι της ελληνικής αστικής τάξης, βρέθηκαν να μιλάνε μέσα στα φρεσκοχτισμένα σαλόνια του «λαού»!

Ο Κ. Μητσοτάκης προεκλογικά είχε πειστεί για τη χρησιμότητα των ιδιωτικών ΜΜΕ. Η ΝΔ είχε αρχίσει να εξοικειώνεται με τις νέες χρήσεις των μήντια και να μαθαίνει τα κόλπα της τηλεόρασης: «[Χάρη στη βοήθεια] του κορυφαίου Αμερικανού επικοινωνιολόγου Τζοκ Γκλικ και εγχώριων συναδέλφων του, όπως ο Δημήτρης Μαύρος της Spot Thompson, σήμερα διευθύνων σύμβουλος της MRB, [οι οποίοι] εκπαίδευσαν τα τοπικά στελέχη στην εκφορά ενιαίου πολιτικού λόγου, ενώ φιλική εταιρεία μάρκετινγκ προετοίμασε 300 στελέχη και 6.000 εξειδικευμένους μαχητές στη χρήση συγκεκριμένων μεθόδων προπαγάνδας για την αντιμετώπιση των αντιπάλων».¹⁰ Φυσικά τις νέες μεθόδους επικοινωνίας

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΩΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟ ΣΟΥΡ

Ο «αστείο» και «ταλαντούχος» Βλ. Μπονάτσος ανέλαβε να εξοικειώσει την ελληνική κοινωνία με άλλο ένα «αστείο» γεγονός. Τη σφαγή των μουσουλμάνων της Βοσνίας από τους Σέρβους φασίστες. Στο αφιέρωμα του Mega (1995), ο Βλ. Μπονάτσος μαζί με τον Αλ. Λυκουρέζο έπλεξαν μια αιογραφία του στρατιωτικού ηγέτη των σερβικών δυνάμεων Ράτκο Μλάντιτς με ερωτήσεις του είδους «τι ζώδιο είσαι;». Η ελληνοσερβική φιλία και οι επιδιώξεις του ελληνικού κράτους στο εξωτερικό του πέρασαν κι αυτές μέσα απ' το φακό της ιδιωτικής τηλεόρασης.

δεν αγάπησε μόνο το κόμμα της ΝΔ, όπως υπαινίσσεται ο αγαπητός Τ. Κωστόπουλος. Ήταν σύσσωμος ο κρατικός μηχανισμός που ανακάλυπτε τις δυνατότητες της νέας εποχής.

Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα ιδιωτικά ΜΜΕ στήθηκαν με τη ρητή συμφωνία της ενιαίας τότε και κυβερνώσας αριστεράς. Όχι μόνο η Αριστερά δέχτηκε να συγκυβερνήσει με την επάρατο Δεξιά (κάτι που ακόμη θεωρείται μαύρη σελίδα στην ιστορία της), αλλά συμφώνησε και συνυπέγραψε και όλο το νομοθετικό πλαίσιο των ιδιωτικών καναλιών (πράγμα που δεν είχε καμία σχέση με την υποτιθέμενη «αίτια» της συγκυβέρνησης: την παραπομπή σε δίκη του Α. Παπανδρέου). Οι αριστεροί βουλευτές ψήφισαν το νόμο, ο Ν. Κωνσταντόπουλος τον υπέγραψε ως υπουργός Εσωτερικών, ενώ ακόμα και ο *Ριζοσπάστης* εκδήλωσε ενδιαφέρον να συμμετάσχει στην ιδιοκτησία του Mega!¹¹

Και την τηλεόραση της νέας εποχής δεν την ξαναείπε κανείς «φασιστική». Όλοι την αγαπούσαν.

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ: ΤΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΚΑΙ ΤΑ ΟΦΕΛΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Όπως συμβαίνει συχνά στην εγχώρια ξεφτιλισμένη αριστερά, η συνεισφορά της στις μεγάλες κρατικές δουλειές δεν πληρώνεται πάντα με ανάληψη της εξουσίας. Πληρώνεται όπως πληρώνονται τα τσιράκια: με θεσούλες και λεφτά. Τα οφέλη διέφεραν αναλόγως της θέσης στην ιεραρχία.

Για παράδειγμα, ο Ν. Κωνσταντόπουλος εμφανίστηκε αρκετά χρόνια αργότερα ως υψηλόβαθμος υπάλληλος της οικογένειας Βαρδινογιάννη, αναλαμβάνοντας και την προεδρία του Παναθηναϊκού (με κάποιο σατανικό γύρισμα της τύχης οι ιδιοκτήτες των μήντια συνήθως εμπλέκονταν ταυτόχρονα με κατασκευαστικές εταιρίες, ναυτιλιακές εταιρίες και... αθλητικά σωματεία).¹²

Αλλά η πληρωμή δεν αφορούσε μόνο τα στελέχη της Αριστεράς που συμμετείχαν στην ψήφιση του νόμου. Πολύ σημαντικότερο γεγονός ήταν η εξαργύρωση της πολιτισμικής κυριαρχίας της αριστεράς που είχε φτιαχτεί τις προηγούμενες δεκαετίες. Ο θαυμαστός καινούργιος κόσμος των ιδιωτικών μήντια, της διαφήμισης και της ψυχαγωγίας αξιοποίησε φυσικά την εμπειρία του παρελθόντος (βλ. Μαστοράκης, Καρατζαφέρης), αλλά χτίστηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου από αριστερούς «ανθρώπους της τέχνης και του πολιτισμού».

Ηθοποιοί όπως ο Βλάσης Μπονάτσος, ο Σπύρος Παπαδόπουλος και ο Δημήτρης Πουλικάκος βγαλμένοι απ' τους κόλπους της αριστεράς (στην τελευταία περίπτωση και των Εξαρχείων). Από το ΚΚΕ και το ΚΚΕ-εσ. είχαν βγει και γνωστοί δημοσιογράφοι και διευθυντές καναλιών όπως ο Παντελής Καψής, η Όλγα Τρέμη, ο Παύλος Τσίμας, ο Νίκος Ευαγγελάτος, ο Τάσος Τέλλογλου, ο Σταμάτης

Μαλέλης, ο Αλέξης Παπαχελάς (ο τελευταίος μάλιστα ήταν γραμματέας της Β' Πανελλαδικής στο Κολλέγιο Αθηνών) ή ο Ανταίος Χρυσοστομίδης που αφού ενεπλάκη με το περιοδικό *Θούριος* της ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίας συνέχισε την ενασχόλησή του με τα περιοδικά από το πόστο του διευθυντή της ναυαρχίδας του lifestyle *Playboy*. Δημοσκόποι και διαφημιστές όπως ο Ηλίας Νικολακόπουλος, ο περισσότερο γνωστός ως ξυλοδάρτης κνίτης Αν. Μαλάμης, οι γενικοί διευθυντές των εταιριών VPRC, Metron Analysis, GPO, Κάπα Research και πολλοί άλλοι που δε χωρούν σ' αυτές τις σελίδες.¹³

Ο Β. Βαμβακάς, σημερινός δεξιός διανοούμενος και ειδικός της τηλεόρασης, ειρωνεύεται μάλιστα τους αριστερούς λέγοντας ότι τώρα παριστάνουν τους «αυστηρούς κριτές» και εκφράζουν μια αόριστη και ισοπεδωτική απέχθεια προς «το κουτί», ενώ στην πραγματικότητα χάρη σε αυτό και γέμισαν με λεφτά τις τσέπες τους και προώθησαν την πολιτισμική τους κυριαρχία.¹⁴ Πράγματι, οι αριστεροί όχι απλά μπήκαν στο payroll του ταξικού εχθρού· μέσα απ' το γυαλί της tv συνεισέφεραν και τα μέγιστα στην επιβολή της κουλτούρας του lifestyle, της τσόντας, του καταναλωτισμού, της ρουφιανιάς και του φασισμού των '90s.

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ: ΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ

Μαζί με την ιδιωτική τηλεόραση εγκαινιάστηκαν και νέες τεχνικές ελέγχου και διαχείρισης του τι θα λέγεται. Οι νέοι κανάλια δεν ήταν σκέτα «ιδιώτες». Ήταν σημαντικοί εκπρόσωποι του ελληνικού εφοπλιστικού (και πάσης φύσεως) κεφαλαίου και δεν επρόκειτο να λένε μέσα απ' τα κανάλια ό,τι τους κατέβει στο κεφάλι. Αντίθετα, όλα τα καινούργια κανάλια θα παρίσταναν ότι είναι πολύ διαφορετικών αντιλήψεων και προτιμήσεων, αλλά στην πραγματικότητα ακολουθούσαν όλα την κρατική γραμμή: άκρατος φασισμός στα «εθνικά ζητήματα», άκρατος ρατσισμός για τους άρτι αφιχθέντες μετανάστες εργάτες, άκρατος καταναλωτισμός για τα ντόπια ντουγκάνια.

Οι τρόποι με τους οποίους διαχειρίζονταν τα νέα μήντια την πληροφορία ήταν στην πραγματικότητα παλιοί, αλλά ήταν πλέον τρομερά εξελιγμένοι. Ο Χρήστος Πασαλάρης, διευθυντής κάμποσων (δεξιών) εφημερίδων από το 1945 ως και το 1995 και υπηρέτης πολλών αφεντάδων, παρατηρούσε το 1994 ότι,

Θαυμάζει ο αναγνώστης κι ο ακροατής της δεκαετίας του '90 τον ορυμαγδό των πληροφοριών και των εικόνων που δέχεται καθ' όλο το 24ωρο. Και θεωρεί τον εαυτό του προνομιούχο. (...) Δεν υποπτεύεται όμως ότι όσο πολυάριθμες είναι οι πληροφορίες που φτάνουν στα αυτιά και τα μάτια του άλλο τόσο πολυάριθμες είναι κι εκείνες που δεν φτάνουν ποτέ. Δεν υποπτεύεται πόσο παραπονημένες, στημένες, μαγειρεμένες και πονηρές είναι μερικές από εκείνες που φτάνουν. (...) Εδώ στη λεγόμενη εποχή της «από-

ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΩΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟ ΣΟΥΥ

Η δεκαετία του '90 ήταν και η δεκαετία όπου χτίστηκε μια νέα αντίληψη για το έγκλημα. Το ελληνικό κράτος χρειαζόταν ένα νέο δόγμα δημόσιας τάξης για να διαχειριστεί το νεοσύστατο προλεταριάτο που δεν είχε χαρτιά. Το αστυνομικό δελτίο κατέλαβε σημαντικό κομμάτι των ειδήσεων στα φρέσκα ιδιωτικά κανάλια. Ο «Βαλκάνιος εγκληματίας» χτίστηκε μέσα από καθημερινές περιγραφές πάσης φύσεως εγκλημάτων και μέσα από ρεπορτάζ όπως η σε ζωντανή μετάδοση της υπόθεσης Σορίν Ματέι (1998), όπου ο Ν. Ευαγγελάτος συνομιλούσε για πάνω από τέσσερις ώρες με τον απαγωγέα. Ο Ματέι βρέθηκε νεκρός τρεις μέρες αργότερα στο κελί του στο νοσοκομείο των φυλακών Κορυδαλλού. Οι συνθήκες του θανάτου του «δεν εξακριβώθηκαν ποτέ».

ΤΟ ΣΕΞ ΩΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟ ΣΟΥΥ

Το πρώτο πράγμα που έκαναν τα νέα «ελεύθερα» μήντια ήταν να διοργανώσουν καλλιστεία. Προφανώς το εφοπλιστικό κεφάλαιο είχε καταλάβει εξαρχής προς τι είδους καταναλωτισμό της τσόντας έπρεπε να σπρωχτεί η ελληνική κοινωνία. Το δόγμα «μούρη, κώλοι και καριέρα» δεν κυριάρχησε μόνο απ' τα λουστρασιόν περιοδικά όπως το *Κλικ*, αλλά και μέσα απ' τη μικρή οθόνη.

λυτης ελευθερίας πληροφοριών» χρησιμοποιείται για πρώτη φορά με τόσο ταλέντο και με τόση επιστημονική επιδεξιότητα η λεγόμενη τεχνική της πληροφοροφώρησης, δηλαδή η διαμόρφωση και παραμόρφωση της πληροφορίας.¹⁵

Και συνέχιζε αναλύοντας την μέθοδο της «μυστικότητας», τη μέθοδο των «κατευθυνόμενων διαρροών», τη μέθοδο της «καλυμμένης πηγής», κλπ, κλπ. Για την «τεχνική της πληροφοροφώρησης» των νέων ιδιωτικών έχει μιλήσει και ο αριστερός Τ. Κωστόπουλος. Ο Κωστόπουλος θυμάται ότι όταν εκείνη την εποχή (1988) πήγε να πιάσει δουλειά στο ιδιωτικό ραδιόφωνο του Σκάι, τους μοίραζαν ένα βιβλιάρaki με οδηγίες. Οι οδηγίες (οι οποίες προφορικά ήταν ακόμη πιο χυδαίες, σύμφωνα με ό,τι ισχυρίζεται) έλεγαν:

ένα δελτίο είναι 50% ειδήσεις και 50% σόου. (...) Όταν παίρνουμε συνέντευξη, δεν θέλουμε να αναλύσουμε κάποιο θέμα, ψάχνουμε μια μαρτυρία. Μετράει το πρόσωπο που μιλάει. Το πιο επικίνδυνο είναι στον κοινωνικό τομέα. (...) Το θέμα της μετάδοσης αυτού του είδους του ρεπορτάζ πρέπει να προσαρμοστεί σε σχέση με το ακροατήριο. (...) Κάθε θέμα πρέπει να προσεγγιστεί «από μία γωνία και μόνο»· κάθε ρεπορτάζ που ενσωματώνεται στο δελτίο ειδήσεων, όπως και οι παρεμβάσεις του παρουσιαστή, πρέπει να συμφωνούν απόλυτα.¹⁶

Οι νέοι δημοσιογράφοι δηλαδή, αριστερών καταβολών οι περισσότεροι, μάθαιναν εκείνη την περίοδο πώς να μετατρέπουν το δελτίο ειδήσεων σε σόου· πώς να αποφεύγουν την ανάλυση αντικαθιστώντας την με θέαμα και συναίσθημα· πώς να διαχειρίζονται κρίσιμες σημασίας για το κράτος θέματα· πώς να εκφράζουν μία και μόνο γνώμη.

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ: ΤΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ

Τα ιδιωτικά κανάλια δεν έφεραν καμία τομή στην ιστορία. Το ελληνικό κράτος είχε από πριν και μεθόδους και εμπειρία και ανθρώπινο δυναμικό στο πώς να μιλάει σε όλο τον πληθυσμό και να συντονίζει τα μυαλά του γύρω από μία και ενιαία αφήγηση. Και μάλιστα είχε αυτή την εμπειρία προτού καν εμφανιστεί η τηλεόραση.¹⁷ Παρ' όλα αυτά, η ιδιωτική τηλεόραση (που εκτός απ' το ότι τα κανάλια ανήκαν σε ιδιώτες, σήμαινε και ότι πλέον ο καθένας είχε κι από μια συσκευή στο σπίτι του) έδωσε κι άλλες δυνατότητες έκφρασης αυτής της κρατικής εμπειρίας.

Χάρη στα νέα ιδιωτικά κανάλια, η ελληνική τηλεόραση έπαψε να εκφράζει τη γραμμή της εκάστοτε κυβέρνησης και άρχισε να εκφράζει όλες τις πτυχές που αποτελούσαν το ελληνικό κράτος. Συνέχισε να εκφράζει μια ενιαία κρατική γραμμή, παριστάνοντας την ίδια στιγμή ότι εκφράζει πολλές και διαφορετικές.

Χάρη στα νέα ιδιωτικά κανάλια, η ελληνική τηλεόραση έφερε τους εφοπλιστές να μιλάνε στο σαλόνι μας, εκφράζοντάς μας απευθείας τα συμφέροντα και τις προσδοκίες τους.

Χάρη στα νέα ιδιωτικά κανάλια χτίστηκε η ψευδαίσθηση πως υπάρχει στα μήντια απόλυτη ελευθερία του λόγου, γιατί «ο καθένας» μπορούσε να φτιάξει ένα κανάλι και να λέει τη γνώμη του.

Χάρη στα νέα ιδιωτικά κανάλια επικυρώθηκε στ' αλήθεια η εθνική συμφιλίωση και η ένταξη της αριστεράς στο κράτος.

Χάρη στα νέα ιδιωτικά κανάλια εγκαινιάστηκαν νέες μέθοδοι διαχείρισης και μετάδοσης της πληροφορίας.

Χάρη στα νέα ιδιωτικά κανάλια προωθήθηκε η κουλτούρα καταναλωτισμού των '90s και οι πολεμοχαρείς στόχοι του ελληνικού κράτους.

Και χάρη στα νέα ιδιωτικά κανάλια συγκαλύφθηκε η βασική λειτουργία της τηλεόρασης, η οποία είναι ακριβώς αυτό που λέγαμε στην αρχή: να συγκεντρώνει καθημερινά το εθνικό κοινό, να δημιουργεί ένα εθνικό ταυτόχρονο, συμβάλλοντας στην δημιουργία της «φαντασιακής κοινότητας» του έθνους. Ο Β. Βαμβακάς υποστηρίζει ότι αυτή την «ποιμαντική λειτουργία» (δηλαδή το να σαλαγάει τα πρόβατα) την είχε η παλιά κρατική τηλεόραση, ενώ η καινούργια ιδιωτική «αναβάθμισε τη δημοκρατική δημόσια σφαίρα, διέυρνε την πολυφωνία της γνώμης και των ιδεών» και γενικώς έσωσε τον πλανήτη και έσπειρε ουράνια τόξα και λουλούδια.¹⁸ Φυσικά πρόκειται για μπουρδες.

Η ιδιωτική τηλεόραση επέλεξε μια χαρά το σκοπό της, πολύ καλύτερα απ' όσο θα μπορούσε να τον επιτελέσει η κρατική. Ο Χρ. Πασαλάρης το 1994 εξέφραζε μια χαρά την κοινή γνώμη όταν έλεγε ότι ζούμε στην εποχή της «απόλυτης ελευθερίας πληροφοριών».

Σήμερα, οι κάτω των 30 νομίζουμε ότι η τηλεόραση είναι λίγο ξεπερασμένη και δεν μας αγγίζει. Κάνουμε μεγάλο λάθος και τα αφεντικά (τα ίδια με τότε, μαζί με μερικά ακόμα) συνεχίζουν να μας μιλάνε μέσα απ' το σαλόνι. Ας μην ξεχνάμε ότι το πρώτο πράγμα που έκανε ο πρωθυπουργός της χώρας όταν ετοιμαζόταν να μας κλείσει στα σπίτια μας πριν από τρία χρόνια, ήταν να συναντηθεί με τους διευθυντές των καναλιών για να κανονίσει τη γραμμή που θα τρώμε στο σαλόνι μας.¹⁹ Πλέον νομίζουμε επίσης ότι ενημερωνόμαστε από κάτι άλλα, πιο νέα, μήντια. Τα ακόμα πιο νέα μήντια είναι ακόμα πιο ιδιωτικά. Τόσο ιδιωτικά που φτάσαμε να πιστεύουμε το αδιανόητο: ότι δεν ανήκουν σε κανέναν κι ότι δεν υπάρχει από πίσω τους κράτος. Νομίζουμε ότι τώρα πια ζούμε σε μια εποχή «απόλυτης ελευθερίας πληροφοριών». Δηλαδή νομίζουμε το ίδιο ακριβώς με τους προγόνους μας του 1994.

Ωραία. Καλά θα πάει αυτό.

ΤΟ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟ ΣΟΥ ΟΣ ΕΘΝΙΚΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ

Η ελληνική εκδοχή της σάτιρας έπαιζε πάντα το ρόλο της αντιπολίτευσης – μιας δήθεν αντισυστημικής και συνήθως αριστερής αντιπολίτευσης. Ταυτόχρονα με την «αριστερή» οπτική, η ελληνική σάτιρα συνέπλευσε πάντα με την «εθνική γραμμή» υπερθεματίζοντας πολλές φορές σε πατριωτισμό και φιλοπόλεμη διάθεση. Το 1996, μετά το περιστατικό των Ιμίων, η Μαλβίνα Κάραλη ξεκίνησε την εκπομπή της με την ατάκα «Πρώτη είδηση της ημέρας: Μας πιάσανε τον κύλο». Στη φωτογραφία βλέπουμε το Λάκη Λαζόπουλο, ο οποίος έβγαλε ειδικό επεισόδιο της εκπομπής του Δέκα Μικροί Μήτσοι, με τίτλο «Όλα τα Κάνεις Αμέρিকা». Εκεί μιλούσε επί μιάμιση ώρα για τη δειλία και την υποτέλεια του Σημίτη, για την ντροπιαστική ήττα από τους Τούρκους και για το πόσο ήθελε «να σκίσει την Τσιλέρ».

Το εγχειρίδιο που έδινε το 1988 ο Σκάι στους δημοσιογράφους για το πώς να μετατρέψουν τις ειδήσεις σε σόου. Η τέχνη της επικοινωνίας είχε ήδη αναπτυχθεί. Η τέχνη του εξωφύλλου από την άλλη όχι.

1. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*, Verso, 2006, σσ. 36-61.
2. Στάθης Βαλούκος, *Ιστορία της Ελληνικής Τηλεόρασης (1960-2018)*, Αιγόκερως/ΕΕΣ, 2018, σ. 43.
3. Όλα αυτά στο πολυσέλιδο αφιέρωμα για την τηλεόραση του περιοδικού *Αντί*, #172, 02/1981.
4. Σ. Βαλούκος, ό.π., σ. 98-102.
5. Το αμερικανικό νομοθετικό διάταγμα «Περί Τηλεπικοινωνιών» του 1934 περιλαμβάνεται στο Ροβήρος Μανθούλης, *Το Κράτος της Τηλεόρασης*, Θεμέλιο, 1981, σ. 40.
6. Όλα αυτά στις σελίδες του περιοδικού *Αντί* της χρονιάς 1985. Ενδεικτικά βλ. Σ. Κούλογλου, «Αυτήν την TV που κουράζει ποιος θα την αλλάξει;», #286 και Ν.Σ. Μάργαρης, «Η τηλεόραση δεν ανήκει στα κόμματα», #304.
7. *Τα Νέα*, 1η Ιουλίου 1986. Αναφέρεται στο Θ. Σιώκος, «Η δημόσια αντιπαράθεση για την "απελευθέρωση" των οπτικοακουστικών μέσων στην Ελλάδα κατά τη διετία 1987-1989 και η πολιτική της σημασία», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* 47, 2022.
8. Σ. Βαλούκος, ό.π., σ. 142.
9. Δημήτρης Τρίμης, «Το Μεγάλο Λούκι», *Σχολιαστής* #82, 12/1999.
10. Τ. Κωστόπουλος, «Ανοδος και πτώση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 18/06/2023.
11. Σ. Βαλούκος, ό.π., σ. 137.
12. Βλ. και την Ιστορία του Σύριζα στο παρόν τεύχος.
13. Ο διευθυντής της GPO που είχε περάσει από το ΚΚΕ είναι ο Τάκης Θεοδωρικάκος, πρώην υπουργός Δημόσιας Τάξης με τη ΝΔ. Μια τέτοια λίστα μπορεί να βρει κανείς στο «Οι Κοσμομόλοι που έγιναν Ιδιοκτήτες και Διευθυντές ΜΜΕ», *insurancedaily.gr*, 23/12/2011. Προφανώς δεν είναι πλήρης.
14. Β. Βαμβακάς, Γρ. Πασχαλίδης (επίμ.), *Το Κουτί: Εικόνες της Σύγχρονης Ελλάδας στην Ιδιωτική Τηλεόραση*, Archive, 2023, σ. 9.
15. Χρ. Πασαλάρης, *Οι Βαρώνοι των Μήντια*, Ζάρβανος, 1994, σ. 690-691.
16. *On Air: Η Τεχνική της ραδιοφωνικής επικοινωνίας*, Παλλήνη, Μάρτιος 1988. Τα αποσπάσματα περιλαμβάνονται στο Τ. Κωστόπουλος, «Ιδιωτικά κέρδη, δημόσιες αρετές», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 12/03/2023.
17. Ας θυμηθούμε π.χ. την περίπτωση της Σίτσας Καραϊσκάκη, συμβούλου στο υπουργείο προπαγάνδας του Γκαίμπελς, στέλεχος του περιοδικού «Νεολαία» της EON επί δικτατορίας Μεταξά και του κρατικού ραδιοφώνου επί Κατοχής μέχρι την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων. Βλ. *Antifa Scripta, Σπουδές στο Γαλανόμαυρο, Τόμος Α: Ο Ελληνικός Φασισμός στον Μεσοπόλεμο*, 2013, σ. 81.
18. Β. Βαμβακάς, ό.π., σ. 12.
19. «Συνάντηση Μητσοτάκη με τους διευθυντές των καναλιών- Για Μεταναστευτικό και Κοροναϊό», *thetoc.gr*, 25/2/2020.